

Sean, Aki, Uylowel

25/09/18

'IHE FAKAMAAU'ANGA POLISI

MAFAI HIA

NUKU'ALOFA

CR.89/2018

VAHA'A 'O ; Kau Polisi/Nuku'alofa

- Talatalaaki

MO : Manoa Sili/Nuk

- Faka'iloa

Fakamaau: Tu'akalau

Fifita ma'ae Talatalaaki

Tu'utafaiva ma'ae Faka'iloa

'Aho hopo: 5 & 11 Sepitema, 2018

TU'UTU'UNI

Puipuitu'a

[1] Kuo tali **TONUHIA** 'ae faka'iloa kihe hia koe **TA** maumau ai 'ae **kupu 112(a) Lao kihe ngaahi Hia** 'aia 'oku pehe 'ihe 'aho 8 'Akosi, 2017 fakafuofua kihe taimi 1:30 hengihengi 'ihe 'apitanga polisi 'I Nuku'alofa na'ane fakahoko ai 'ae **TA** ko'eni kihe mamahi (Siosuia Tupou)

Lao: Koe tautea lahi taha koe mo'ua \$5000.00 pe ngaue popula ta'u 'e taha pe fakatou hilifaki 'ae mo'ua pa'anga moe ngaue popula

2. FAKAMATALA FAKAMO'ONI 'AE TALATALAAKI

[2] Na'e 'uluaki ui 'ehe talatalaaki 'ene 'uluaki fakamo'oni 'aia koe mamahi Siosuia Tupou pea 'ihe fakamatala koia 'ae mamahi (Siosuia Tupou) na'ane fanongo kihe Tukituki pea ne hanga hake koe mamahi pea ne humai pe 'o pae'l hono ulu 'oku lolotonga fai 'ene game he'ene telefoni pea ne hu ia kitu'a 'o 'alu he'ene me'alele **na'e 'ikai ke tokanga ia kiai he ko'ena to'onga fakakavatonga pe ia 'a naua pea na'e 'ikai kene launga kiha taha pe kau polisi na'ane toki 'ohovale pe he 'aluange kau polisi ke hiki 'ene fakamatala**

rec'd 25/09/18
JMC

[3] Na'e fokotu'u mai 'ehe fakafofonga 'ae faka'iloa fekau'aki moe fakamatala 'ae mamahi na'e 'ikai koe paa'l ka koe pae'l pe ia 'ehe Faka'iloa hono ulu fakataha mo hono matasio'ata 'o to hono matasio'ata ki lalo lolotonga 'oku fai 'ene game he'ene telefoni 'aia 'ihe fale talitali 'l 'api polisi pea ne hanga hake koe faka'iloa pea na'ane loto fiemalie pe ia kiai he ko'ena to'onga fakakava tonga pea kohono kaunga kava tonga pea na'e te'eki ai keu launga kihe kau polisi he na'ane fiemalie pe ia kiai pea na'ane toki 'ohovale he 'omai ia ke hiki 'ene fakamatala pea 'oku 'ikai tene loto ke faka'ilo 'ae faka'iloa ni

[4] 'Ihe hili 'ae fakamatala fakamo'oni 'ae mamahi na'e fokotu'u mai 'ehe fakafofonga Lao 'ae faka'iloa ke fai mu'a hano vakai'l 'ehe talatalaaki pe 'oku kei 'aonga ke ui 'ae toenga 'ene kau fakamo'oni pe 'ikai he 'oku ne tui koe fakamo'oni mahu'inga taha 'eni pea 'oku mahino mei he'ene faklamatala he'ikai ma'u kakato 'ae ngaahi 'elemeniti 'oe hia koia koe TA fakataua kihe fakamatala koia 'ae mamahi

[5] Na'e kole 'ae talatalaaki ke oange ha faingamalie kene fai ai vakai'l pea toloi kihe 9 pongipongi 'aho 6 Sepitema,2018 pea 'ihe pongipongi koia na'e mahino mai 'ae fokotu'u meihe talatalaaki ke hoko atu 'ae hopo kihe'ene fakamo'oni 'oku toe pea toloi ke hoko atu 'ihono 11 Sepitema,2018 taimi 2efiafi

3. TU'UNGA KE A'U KIAI 'AE FAKAMO'ONI

[8] 'l hono faka'ilo ko ia 'o e Faka'iloa 'oku tukupa ai 'a e Talatalaaki ke ne fakamo'oni'i 'a e kotoa 'o e ngaahi tukuaki'i ko ia 'oku ha 'i he'ene Tohi Fekau ke ope atu 'o 'ikai ha to e tala'a 'e taha 'a e Fakamaau'anga ni **[R -V- POHIVA [1998] Tonga LR 43(SC)]**

[9] Pea kuo pau ki he talatalaaki ke ne fakamo'oni'i tahataha mai ki ha tu'unga fe'unga 'a e kotoa 'o e ngaahi **ELEMENITI** ko ia ke fakatahataha'i kinautolu, ko e fakamo'oni ko ia 'e 'ikai ke to e 'iai ha tala'a 'e taha 'a e Fakamaau'anga ni na'e fakahoko 'ehe faka'iloa 'a e kotoa 'o e ngaahi me'a 'oku tukuaki'i mo faka'ilo ai kiai 'ae faka'iloa 'aia koe ngaahi 'elemeniti 'eni 'oe hia koia koe TA 'oku tui 'ae fakamaau'anga ni 'oku fiema'u ke fakamo'oni'l 'ehe Talatalaaki:-

- i) **koe faka'iloa**
- ii) **koe faka'iloa na'ane fakahoko 'ae ta**
- iii) **koe ta koia na'e fai fakalotokovi mo 'ikai ha totonu fakalao**
- iv) **koe ta koia na'e ta'eloto kiai 'ae mamahi**

[10] 'Oku 'ikai ha fakakikihi na'e fai 'ae ta 'aia koe ala atu 'ae faka'iloa 'o pae'l 'ae 'ulu 'oe mamahi 'o to ai hono matasioata, koe fakalotokovi na'e mahino meihe fakamatala 'ae mamahi pea moe fakamo'oni koia ko 'Ofa Taufu na'e 'ikai ha ha 'ita pe mamahi meihe fofonga 'oe faka'iloa pe koe mamahi 'ihe taimi na'e fakahoko ai hono pae'l 'ehe faka'iloa 'ae matasio'ata 'oe mamahi 'aia 'oku tui 'ae fakamaa 'anga ni na'e 'ikai ha fakalotokovi, na'e 'ikai foki fai mai ha fokotu'u kihe fakalao 'oe ta hange koe "self defence" koe 'uhi ke fai ha fatongia fakalao: **eg:-To enable accused to carry out his lawful duties:**

[11] Na'e fakaha foki 'ehe mamahi 'ihe taimi na'ane fakamatala fakamo'oni ai na'e 'ikai pe ke lotomamahi mamahi ia kihe faka'iloa 'ihe taimi ko'eni na'e fakahoko ai 'ehe faka'iloa 'ae pae'l hono matasio'ata meihono 'ulu 'o hang ape koe fakamatala koia 'are fakamo'oni 'ae talatalaaki ko 'Ofa Taufapea na'e toe fakamatala 'ae mamahi na'e 'ikai pe ke launga tu'otaha ia kihe kau polisi pe ha taha 'ihe me'a ko'eni na'e hoko pea 'oku 'ikai p eke loto ia kihe faka'ilo ko'eni 'oe faka'iloa he kohono kaunga tangata pe mo kaunga kavatonga [AM.11/2009]. Na'e 'ikai foki ke ui fakamo'oni pe fakamatala fakamo'oni 'ae faka'iloa

[12] Koia hili ha'aku vaka'l'i mo fanongo kihe kau fakamo'oni kuo ui mai 'ehe talatalaaki 'oku tui 'ae fakamaau'anga ni 'oku te'eki ke lava 'ehe talatalaaki ke fakamo'oni'l 'ae kotoa 'oe ngaahi 'elemeniti 'oe hia koia koe TA 'aia 'oku tukuaki'l kiai 'ae faka'iloa 'ihe hopo ni

4. AOFANGATUKU

Koia kou tu'utu'uni ke **HAO** 'ae Faka'iloa

'Aho 25 Sepitema, 2018

